

Ἐντεῦθεν λοιπὸν δῆλον γίνεται ὅτι ἡ ἀληθὴς ἱστορία συνδέουσα τὸ πραγματικὸν μετὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ οὐ μόνον δὲν ἀναιρεῖται, ἀλλὰ καὶ τέλειον ὄλον ἀποκαθίσταται· διὸ καὶ διὰ μόνου τοῦ φιλοσοφικοῦ ἀποκαθίσταται ἐπιστήμη ἡ ἱστορία.

Λέγοντες ὅμως ὅτι ἡ φιλοσοφία καθιστᾷ ἐπιστήμην τὴν ἱστορίαν δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι δύναται ὁ ἱστορικὸς νὰ μεταβάλλῃ τὴν ὕλην τῆς ἱστορίας· διότι μεταβάλλον αὐτὴν ἀναιρεῖ τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲ λέγομεν ὅτι τὸ πραγματικὸν πρέπει νὰ παραμεληθῆται, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἡ συνάφεια τῶν γεγονότων δὲν πρέπει νὰ ζητῆται ἐμπειρικῶς, ἀλλὰ φιλοσοφικῶς· διότι διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν γεγονότων ἡ συνάφεια δύναται νὰ καταληφθῇ καὶ πολλὰ αἰνίγματα νὰ λυθῶσι καὶ πολλὰ τῆς προόδου φαινόμενα, τῆς στασιμότητος καὶ τῆς φθορᾶς τῶν ἐθνῶν νὰ καταληφθῶσιν.

Πολλὰ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀνεπύνησαν θεωρίαι περὶ τῆς ἱστορίας, αἱ ὅποιαι εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ἐφαρμολοζόμεναι καὶ τὰ ἔργα τῶν ἐθνῶν νὰ ἀνακαλύψωσι τὸν νόμον ἐζήτησαν τὸν ταῦτα διέποντα.

Πρῶτος δὲ τῶν ἀνδρῶν τῶν τὸν νόμον τοῦτον νὰ ἀνακαλύψωσιν ἐπιχειρησάντων φέρεται Ἰωάννης ὁ Βίκος ὁ τὴν νέαν ἐπιστήμην συγγράψας.

Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Ἕρδερς ιδέας τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καὶ ὁ Φριδερικὸς Σχλέγκελος κατὰ τὸ 1829 παραδόσεις περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας συγγράψας καὶ ὁ Ἐγγελος τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας (1) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Ἰδέαι δὲ περὶ ταύτης τῆς ἐπιστήμης ἐμπεριέχονται ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Καντίου, τοῦ Φιχθίου καὶ τοῦ Σχελλίγγλου.

Ἄν τις ὅμως τῶν διασήμεων ἀνδρῶν τὰς περὶ φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας θεωρίας ἐρευνήσῃ, θὰ εὔρῃ ὅτι τούτων τινὲς μὲν εἶναι ἐξ ὑποκειμένου, τινὲς δὲ ἐξ ἀντικειμένου, καὶ τούτων δὲ τινες Πανθεϊστικαί. Καὶ ἡ μὲν ἐξ ὑποκειμένου θεωροῦσα τὰ γεγονότα προϊόντα τοῦ ἀτόμου καὶ ἐπομένως τυχαῖα ἀναιρεῖ

(1) Ἰδ. τὸν ΙΧ. Τόμον. 1827.

καὶ τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ τὸν ἠθικὸν νόμον· ἢ δ' ἐξ ἀντικει-
μένου, ἰδίως δ' ὁ ὕλικός πανθεϊσμός ἀναίρων τὴν ἠθικὴν τοῦ
ἀνθρώπου ἐλευθερίαν καὶ τὴν θείαν πρόνοιαν ἰδρύει τὸ πε-
πωμένον· ὁ δὲ λογικὸς πανθεϊσμός, ὡς ὁ Σπινόζου, Σχελλιγγ-
γίου καὶ Ἐγγέλου, ἀναγνωρίζει μὲν τὴν θείαν πρόνοιαν, ὑποθέ-
των ὁμως αὐτὴν αἰτίαν τῆς τοῦ σκοποῦ τοῦ κόσμου πραγμά-
τοποιήσεως ἀναίρει τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίαν καὶ
παριστᾷ αὐτὸν ὄργανον παθητικὸν καὶ ἀπλοῦν τῶν ἐν τῷ κῶ-
σμῳ θεατὴν.

Πῶς δὲ συμβιβάζεται ἡ ἀπόλυτος τοῦ Θεοῦ αἰτιότης πρὸς
τὴν ἀνθρώπινην ἐλευθερίαν ;

Ὁ Πανθεϊσμός συγγέων τὸν ἄνθρωπον κατ' οὐσίαν μετὰ
τοῦ Θεοῦ ἀποφαίνεται αὐτὸν μόνον κατ' οὐσίαν ἐλεύθερον. Ἐ-
πειδὴ ὁμως τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄτομον θεωρεῖ ἀπλῆν τοῦ Θεοῦ
μορφήν, τουτέστι μὴ ὄν, ἀναίρει αὐτὸν ἀτομικῶς καὶ μετ' αὐ-
τοῦ τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν· διότι ὁ ἄνθρωπος ὡς οὐ-
σία δὲν εἶναι προσωπικὸν ἀλλ' ἀπρόσωπον ὄν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ λογικὸς πανθεϊσμός ἀναγνωρίζει μόνην
τὴν πρόνοιαν, τὴν δ' ἐλευθερίαν ἀναίρει, δὲν εἶναι σύστημα ἑ-
λευθερίας; ἀλλ' ἀνελευθερίας.

Περὶ τῆς φιλοσοφίας δὲ τῆς ἱστορίας ἐξετέθησαν καὶ παρ'
ἡμῶν θεωρίαι τινὲς ἀπομιμήσεις οὗσαι τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ
ἐν συγγράμμασι (1) καὶ ἐν ἐφημερίσιν (2).

Τούτων δὲ τὰ μὲν ἐν ἐφημερίσιν ἄρθρα θεωροῦσιν οὐσίαν
τῆς ἱστορίας τὴν ὀρθοκείαν. Ἄν ὅμως αὕτη ὑποτεθῆ τοιαύτη,
τὰ ἄλλα δὲ μορφαὶ αὐτῆς, τότε ἀναφέρεται τὸ ζήτημα πῶς
αὕτη μεταβάλλει εἰς τὰς μορφάς; Ἐπειδὴ δ' ἡ μετάβασις
ἰσοδυναμεῖ τῆς γενέσεως, δῆλον ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ ἰδέα ὑποβάλλεται

(1) ὑπὸ Μ. Ρενιέρη δοκίμιον φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας 1841· ὑπὸ Π. Παρίλια
Ἀρμένη ἐν σελίδι 209, κλ. τοῦ περὶ πρώτων ἰδεῶν καὶ ὄρχων δοκίμιου ἐν ἔτει
1831 ἐκδοθέντος.

(2) Ἐν τοῖς τοῦ Διῶνος 737 καὶ 739 ἀριθμοῖς «ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Δύσις» καὶ
ἐν τῷ 782 «τὸ ξενικὸν πνεῦμα κατὰ τὸ 1817 ἔτος.

εις γένεσιν, και ἐπειδὴ μεταξὺ τῆς τοῦ Θεοῦ ιδέας και τῶν μορφῶν οὐδὲν εἶναι μεταξὺ διακρίνον αὐτάς, εἶναι τὸ σύστημα τοῦτο, ὡς ἐν τῷ περὶ φιλοσοφίας και θρησκείας ἀπεδείχθη, πανθεϊσμός.

Πῶς ὁμοίως ἀνεῖ τῆς μεταβάσεως τῆς οὐσίας εις τὰς μορφὰς δύναται νὰ καταληφθῇ ὅτι ἕκαστον ἔθνος ἔχει ἴδιον θεόν; πῶς τόσα ἄλλα και ἄτοπα ἄπερ ἐντούτοις τοῖς ἄρθροις ἐμπεριέχονται; Ἄν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ θρησκεία κατὰ τὰ ἄρθρα εἶναι ἀπλή ιδέα, τότε γίνεται δῆλον ὅτι ἡ ἐμφάνις τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι τὸ ὄντως ιστορικόν, τὸ ὄντως πραγματικόν, δὲν εἶναι τὸ κύριον ἐν τῇ θρησκείᾳ, ἐπομένως ὁ χριστιανισμὸς ὡς ιδέα, ἀπλή θεωρία, ἀναιρεῖται πραγματικῶς κατὰ τὰ ἄρθρα.

Ἐπειδὴ ὁμοίως τὰ ἄρθρα ταῦτα τὴν θρησκείαν, ὡς γέννημα τοῦ ἔθνους, θεωροῦσι τυχαίαν, ὑποθέτουσι πρὸ τῆς τῶν ἐθνῶν γενέσεως ἀθεῖαν και οὕτως ἀναιροῦσι τὴν θρησκείαν πραγματικῶς.

Πάλιν δὲ πηγὴν τῆς θρησκείας τὴν συνείδησιν ὑποθέτοντα διαστρέφουσι τὴν σημασίαν τῆς θρησκείας· διότι δὲν ἐκλαμβάνουσιν αὐτὴν κατὰ τὸ νόημα τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένου και ὡς τινα ἐσωτερικὴν ἀποκάλυψιν, οἷαν ὄντως τὴν πῖσιν (λογικὴν) ὃ Ἰακώβος ὑπελάμβανεν.

Ἄν τις ταῦτα λάβῃ ὑπ' ὄψιν και τὰ ἐν τῷ 782 ἄρθρῳ εἰρημένα θέλει κατανοῆσαι ὅτι τοιοῦτοι ἰσχυρισμοὶ ἐκ συστήματος συνερραμμένου και συγκεχυμένου προερχόμενοι ἀδύνατον εἶναι φιλοσοφίαν τῆς ιστορίας νὰ καθιδρύσωσιν.

Ὅσοι δὲ ἐκ τῆς Τριάδος ζητοῦσι τὰ ιστορικὰ γεγονότα νὰ ἐξηγήσωσι, τὴν δὲ τῶν προσώπων σχέσιν ἐν ἀνταγωνισμῷ και ἀλληλομαχίᾳ θέτουσι και ἐξ αὐτῆς τὰς διαφόρους τῆς ιστορίας ἐποχὰς καταληπτὰς νὰ καταστήσωσι ζητοῦσιν, οὗτοι ἐπιχειροῦσιν τὸ ἀδύνατον, ἐνταυτῷ δὲ και ἄτοπον· διότι ἐξ ἀνταγωνισμοῦ και ἀλληλομαχίας οὐτ' ἀνάπτυξις και τάξις προέρχεται οὔτε συνάφεια τῶν γεγονότων και πράξεων.

Κρείττονα δὲ τὰ ὑπὸ Πράϊλα περὶ τούτου εἰρημένα· οὗτος

ὁμοίως βάσιν τῆς ιστορίας ἀναγνωρίζων ὑποκειμενικὴν ἔπρεπεν αὐτὴν νὰ ὀρίσῃ ἐπομένως μόνον ὡς σειρὰν πράξεων.

Ἡ θεωρία ὁμοίως αὕτη καθιστῶσα τὸν ἠθικὸν νόμον ὡς τινὰ δύναμιν καὶ βάσιν τῆς ιστορίας ἀποκλείει, ὡς ὑποκειμενικὴ θεωρία, ἐκ τῆς ιστορίας τὸν Θεόν.

Ἄν λοιπὸν ἡ μὲν ἐξ ὑποκειμένου θεωρία τὴν πρόνοιαν ἀναιρεῖ, ἡ δ' ἐξ ἀντικειμένου, μάλιστα δ' ἡ πανθεϊστικὴ, τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, πῶς δύναται ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία καὶ ἡ θεία πρόνοια νὰ συνδηθῶσι μετ' ἀλλήλων; διότι ἐκ τῆς λύσεως τούτου δύναται καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος νὰ σωθῇ καὶ ἡ θεία πρόνοια καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία, καὶ ἡ ἀληθὴς τῆς ιστορίας βάσις νὰ εὑρεθῇ.

Ἡ ιστορία παρίσταν ἀληθῶς μεταξὺ τῶν γενῶν, ἄπερ ὁ Βλουμβάχιος πέντε ἀπαριθμεῖ, διαφορὰν μεγίστην, Λιθίοπας, Σίνας, Μογγόλους, Ἰνδοὺς καὶ ἄλλα γένη, τὰ ὁποῖα καὶ φυσικῶς καὶ πνευματικῶς διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων.

Περὶ δὲ τούτων τῶν γενῶν ἀναφέρει ὁ Σχελλίγγιος (1) ὅτι τούτων ἕκαστον ἔχει βαθμίδας, ἅπαντα ὁμοίως ἐν τινι προτέρᾳ τῆς δημιουργίας ἐποχῇ ἐν καὶ μόνον γένος ἀποτελοῦσι, τὸ δὲ μέλαν ὡς τῷ ζῶν πλησιέστερον εἶναι τὸ ἀρχαιότερον, τὸ δὲ μετὰ τοῦτο εἶναι τὸ Μογγολικόν, ἔπειτα δὲ τὸ Ἀμερικανικόν, τελευταῖον δὲ τὸ τῶν Καυκασίων καὶ διὰ τοῦτο τελειότερον.

Πόθεν ὁμοίως αὕτη ἡ διαφορὰ; Ἡ φυσικὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πνευματικὴν παντὸς γένους διαφορὰν, λέγοντες ὁμοίως τοῦτο δὲν ἐνοοῦμεν ὅτι ἡ πνευματικὴ παράγεται ἐκ τῆς φυσικῆς οὐδ' αὕτη ἐκ τοῦ τόπου. Ὁ τόπος τῷ ὄντι ἔχει ἰσχυρὸν ἐπὶ τὴν φυσικὴν καὶ αὕτη ἐπὶ τὴν πνευματικὴν, πλὴν ὁ τόπος δὲν εἶναι τὸ αἷτιον κυρίως τούτων ἀλλὰ τὸ ἐναντίον. Ἄν δὲ παραδεχθῶμεν ὅτι ἀληθῶς τὰ γένη ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τινὰ τῆς δημιουργίας ἐποχὴν, ὡς ὁ Σχελλίγγιος ἰσχυρίζεται, τότε ἔπεται ὅτι τοῖς διαφόροις γένεσιν εἶναι καὶ ὁ τόπος καὶ τὸ

(1) Eintl. in die Phil. der Myth. 21. Vorlesung.

κλίμα αναγκαία, ὡς τοῖς δένδροις· ἐπομένως ὅτι ἀναγκαιῶς οἰκοῦσιν οἱ Μογγόλοι τὴν ἄρκτον, οἱ Λιθίοπερ τὴν μεσημβρίαν, οἱ Ἰνδοὶ τὴν ἀνατολήν καὶ οἱ Σκύθαι καὶ Κέλται τὴν δύσιν, καθ' ὅσον εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῶν κατάστασιν ἀντιστοιχεῖ καὶ ἡ φυσικὴ καὶ ὁ τύπος.

Ὁ Σχελλίγγιος ἰσχυρίζεται ὅτι πρόδος δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τινος κενοῦ ὄντος εἰς ὃν συγκεκριμένον, εἰς ὃν ἀνόργανον καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰς ὀργανικόν, ἂν ἢ κατὰ τὴν ὕλην ἀρχὴ δὲν ἐπέστρέφετο δι' ἐτέρας ἀρχῆς εἰς ἑαυτὴν· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ τέλος τῆς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῆς ἐπιστροφῆς καὶ τὸ τέλος πάντων λέγεται ὅτι τὰ ὄντα πάντα ἔνεκα τοῦ ἀνθρώπου ἐγένοντο.

Ἡ συνήθης θεωρία θεμελιοῦ τὴν ἐνότητα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπὶ φυσικῆς γεννήσεως ἐξ ἐνὸς ζεύγους καὶ ἐνὸς τόπου ἐφ' ὅλην τὴν γῆν.

Τὴν θεωρίαν ὅμως ταύτην θεωρεῖ ὁ Σχελλίγγιος δυσἀπόδεικτον καὶ κατωτέραν τῆς θεωρίας τῆς ὑποθετούσης τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐνότητα ἐν τῷ ἰδανικῷ κόσμῳ, καὶ ἀποφαίνεται ἀδύνατον τὸ νὰ ὑπάρχῃ αὕτη ἡ ἐνότης ἐν ὅλῳ τινι γένει, ἀλλ' ἐν ἐνὶ ἀτόμῳ, τῷ ἀληθεῖ ἀνθρώπῳ, Ἄδὰμ ὀνομαζομένῳ, ἀφ' οὗ ὅλα τὰ εἶδη τὰ ὀνόματα αὐτῶν λαμβάνουσι, τὰ ὅποια ἐν τῷ ἰδανικῷ κόσμῳ εἶναι βαθμίδες αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ βαθμίδες καὶ δυνάμει ὄντα ἄγονται ὑπ' αὐτοῦ ὄντος ἐνεργεῖα εἰς ἐνέργειαν, λέγονται τέκνα αὐτοῦ, καὶ τούτων ἕκαστον κατὰ τὸ γένος αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν βαθμίδα καὶ ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ ἐμφανίζεται.

Ἀληθῶς ἡ ἰδέα αὕτη τοῦ Σχελλίγγιου εἶναι ὑψηλὴ καὶ ἀποβλέπει εἰς ἐξήγησιν τῆς ἐκ τοῦ ἰδανικοῦ εἰς τὸ ὕλικόν μεταβάσεως, δὲν ἐξηγεῖται ὅμως προσηκόντως, ὡς ἀπεδείχθη ἄνευ τῆς παραδοχῆς οὐσιωδῶς ἀρχῶν διαφόρων.

Πόθεν ὅμως τινὰ μὲν γένει εἰς ἔθνη καὶ τὸν ἀνώτερον ἐξευγενισμόν ἀνυψώθησαν, τὰς ἐρήμους εἰς πόλεις, τοὺς ἀγρίους τόπους εἰς ἡμέρους καὶ κήπους μετέβαλον καὶ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ἐξημέρωσαν καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ὑπεδούλωσαν, τινὰ

δὲ πάλιν διέμειναν ὅπως καὶ πρὸ μυρίων ἤσαν χρόνων, ἄλλα δ' αὖθις εἰς θηριώδη κατάστασιν κατήντησαν ;

Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ πορείᾳ, ἣτις ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς ἐν κατόπτρῳ ἐμφανίζεται, ἀναγνωρίζεται καὶ ἡ θεία πρόνοια καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία ὡς δύο μοχλοὶ τὴν κίνησιν τῶν γεγονότων καὶ τῶν πράξεων διευθύνοντες.

Πῶς ὅμως δύναται ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία νὰ ᾖ συνεργὸς τῆς θείας προνοίας πρὸς παραγωγὴν τῆς ἱστορίας; Εἶναι ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία ἀρχικὴ ἢ ἐπομένη; Ὁ ἄνθρωπος ὡς ὄν ὀργανικὸν μετέχει καὶ τοῦ τῶν ὀργανικῶν ὄντων βίου, καὶ τῆς γενέσεως καὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ τέλους, ὡς ὄν δὲ πνευματικὸν εἶναι καὶ βίου ἀνωτέρου μέτοχος; δύο ὅμως βίων μετέχων ὑπόκειται καὶ δυσὶ νόμοις, τῷ τῆς ἀναγκαιότητος καὶ τῷ τῆς ἐλευθερίας. Πῶς ὅμως οἱ δύο οὗτοι νόμοι μετ' ἀλλήλων συνέχονται, καὶ πῶς ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἕτερον ἡ μετάβασις γίνεται; Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος τὸ τελειότατον τῶν ὄντων, τοῦλάχιστον τῶν ἐπὶ γῆς, ἐκληφθῆ καὶ δημιουργημᾶ, ἔπεται ὅτι ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀρχικὴ ἀλλ' ἐπομένη καὶ διὰ τοῦτο ἐξηρητημένη ἐκ τῆς τοῦ νόμου ἐκπληρώσεως, δι' ἧς καὶ ἡ μετάβασις γίνεται ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, τουτέστι τῆς ὀρησκείας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τουτέστι τὴν ἱστορίαν, ὅπερ ἀπόδειξις ὅτι καὶ ἡ ἱστορία μετὰ τῆς ὀρησκείας συνέχεται καὶ ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτῆς.

Ποῖος ὅμως εἶναι ὁ νόμος ὃν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ εἰς τήρησιν; Ἐπειδὴ ὁ χριστιανισμὸς ἐρανέρωσεν ἡμῖν τοῦ ἀνθρώπου τὸν προορισμόν, φανερόν ὅτι καὶ ὁ ἐξωτερικὸς νόμος, τουτέστιν ὁ ἱστορικὸς, δὲν δύναται νὰ ᾖ ἄλλος ἢ ὁμοίος τῷ ἐσωτερικῷ, τουτέστι τῷ ὀρησκευτικῷ, ἢ ἀντικατάστατος τῆς θείας εἰκόνας.

Καὶ ἀληθῶς ὅλα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ αἱ πράξεις εἰς τοῦτο τὸ τέλος ἀποβλέπουσι, καὶ ὁ ἄνθρωπος διέρχεται τὴν πορείαν ταύτην νοερώς ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου μέχρι τοῦ μεγίστου, καὶ ἐπειδὴ τῇ νοερᾷ ταύτῃ γενέσκει καὶ ἔτομα καὶ γένη ὅλα καθυπεβλήθησαν, διακρίνονται ταῦτα κατὰ τὸ μείζον ἢ ἕλαττον

τον τῶν σταδίων τὰ ὁποῖα διέρχονται, τοῦτέστι καθ' ὑπεροχὴν τῆς ἀνωτέρας ἀρχῆς ὑπὲρ τὰς κατωτέρας, καὶ τὰ μὲν μείζον στάδιον διελθόντα γένη ἐγένοντο ἔθνη καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας προήγαγον, τὰ δ' ἔλαττον διέμειναν στάσιμα, τὰ δὲ τὴν πορείαν ἀπολέσαντα ἢ ὅμοια τοῖς θηρίοις κατήντησαν ἢ κατεστράφησαν.

Λέγοντες μείζον ἢ ἔλαττον στάδιον δὲν ἐννοοῦμεν τὴν πρόοδον μόνον κατὰ ποσόν, ἀλλὰ καὶ κατ' οὐσίαν· διότι εἶναι διαφοροὶ ἀρχαί, καὶ τούτων ἐκάστη ἐν ταῖς διαφόροις βαθμίσειν εἶναι ἐπικρατοῦσα καὶ μορφωτικὴ.

Ἄν δὲ τὰ ἔθνη εἰς τοῦτο τὸ τέλος πορεύωνται, εἶναι δυνατόν νὰ ἔλθωσι ποτε εἰς αὐτό;

Εἰ μὲν τοῦτο εἶναι δυνατόν, τοῦτέστι νὰ τελειοποιηθῶσι, τότε θὰ ἦναι ἀρχόμενα ὑπὸ μιᾶς ἀρχῆς, τῆς κυρίως, μία πόλις ἐνός ποιμένου· ἐάν δὲ μία ἄρξῃ ἀρχή, ἡ κυρίως, τότε οὐδὲ πόλεμος θὰ ἦναι οὐδ' ἔρις, ὡς λέγει ὁ Πλάτων ἐν τῷ Πολιτικῷ, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔθνη τῷ νόμῳ τῆς ἐλευθερίας ὑποτασσόμενα θ' ἀναγεννηθῶσι. Καὶ αὕτη ἔσται ἡ ὑμνουμένη τῶν ἑθνῶν παλιγγενεσία, ὁ χρυσοῦς αἰὼν.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γίγνεται ὅτι ὁ βουλόμενος νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα· πρέπει νὰ γνωρίσῃ τὰ προϊστορικά· ἵνα δὲ γνωρίσῃ ταῦτα, πρέπει νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν πρώτην τοῦ ἀνθρώπου κατάστασιν, εἰς ἣν ὅλα τὰ ἱστορικὰ καὶ προϊστορικὰ γεγονότα ἀναφέρονται· ἀλλ' ἵνα πάλιν ταύτην ἐννοήσῃ, πρέπει ν' ἀναβῇ εἰς τὴν δημιουργίαν, καὶ ἵνα ταύτην καταλάβῃ, πρέπει νὰ σπουδάσῃ τὴν ἐπιστήμην τοῦ ὑπερτάτου ὄντος καὶ τὰ διάφορα εἶδη τῆς λύσεως αὐτῆς.

Τούτου δ' ὑποτιθεμένου, ἀποδείκνυται ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, ἵνα καθιδρυθῇ, ἀπαιτεῖ τὴν γνῶσιν τῆς ἱστορίας, τῆς ὀρησκείας, τῆς φύσεως, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας.

Ἐάν λοιπὸν ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας εἰς τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἀναφέρηται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ μέλλον,

γίνεται φανερόν ὅτι τὰ ὄρια αὐτῆς εἶναι καὶ τὸ παρελθόν καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Ὁ Σχελλίγγιος ἀποδεικνύει (1) ὅτι οἱ χρόνοι οὐσιωδῶς διαφέρουσιν ἀλλήλων, καίτοι ἀνχολούθως· διότι ἀρχὰς δὲν ἀναγνωρίζει οὐσιωδῶς διαφόρους· πλὴν ὑποθέτων ὅτι οἱ χρόνοι ἀποτελοῦσιν ὅλον ὀργανικόν, τρυτέστιν, ἐποχῶν σύστημα, ἀποδεικνύει οὐκ ὀρθῶς καὶ τὴν ἱστορίαν ὅλον ὀργανικόν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑποτίθενται ἀρχαὶ καὶ ἐπομένως ἐποχαὶ τῆς ἱστορίας διάφοροι, γίνεται φανερόν ὅτι αὕτη εἶναι τι συνεχές, ὡς συνεχές δὲ ἔχει ἀρχήν, μέσον καὶ τέλος· διότι ἄνευ ἀρχῆς εἶναι ἄνευ βάσεως, καὶ τοιαύτη οὔσα δὲν εἶναι ἀξία νὰ ὀνομάζεται φιλοσοφία τῆς ἱστορίας.

Ἄν λοιπὸν ἡ τῶν ἐποχῶν διαφορὰ τὴν τῶν ἀρχῶν διαφορὰν ἀποδεικνύη, διότι οἱ αἰῶνες ὑπ' ἀρχῶν ἄγονται, ἀναφέεται πάλιν τὸ ζήτημα ποταί τινες εἶναι αἱ ἀρχαὶ αὗται; Ἐπειδὴ δ' αὗται, ὡς ἀπεδείχθη, εἶναι αἱ αὗται ταῖς παγκοσμίαις ἀρχαῖς, ὑποτάσσεται ὁ ἄνθρωπος αὐταῖς κατὰ τινα νόμον καὶ τάξιν, καὶ ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ὕλην κρατούμενος οὔτ' ἐλεύθερος δύναται νὰ λογισθῆ οὔθ' ἱστορίαν νὰ ἔχη· διότι δὲν δύναται νὰ πράξῃ ὑπὸ τῆς ἐπενεργείας δὲ τῆς ἀνωτέρας ἀρχῆς ἐλευθερούμενος ταύτης καὶ καθιστάμενος θρησκείας, πολιτείας, τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἐπιδακτικῶς γίνεται μέτοχος καὶ ἔργων.

Διὸ ἡ καθαρὰ ἱστορία ἐλευθερίαν ὑποθέτουσα δὲν δύναται ν' ἀναπτυχθῆ πρότερον.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ τῶν ἀρχαίων ἱστορία δὲν ἦτο ἄμικτος, ἀλλὰ μεμιγμένη μετὰ τῆς θρησκείας ὡς ἡ τῶν Ἰνδῶν, Αἰγυπτίων, Ἑβραίων, κτλ. καὶ αὕτη ἔτι ἡ τοῦ Ἡροδότου, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ὅτι ἡ καθαρὰ ἱστορία ὑποθέτει μέγαν βαθμὸν διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐλευθερίας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἱστορίας ἐποχῇ, ἄγουν τῇ μυθολογικῇ, διανοητικῇ ἀνάπτυξις καὶ ἐλευθερία δὲν ὑπῆρχεν, ἐφαίνοντό τινα ἄτομα ὑπὲρ τὸ

(1) Einl. in die Phil. der Myth. 10. Vorlesung.

πλήθος, και ήθικόν τι και δίκαιον έργον αναδεχόμενα ώνομά-
ζονται ήρωες, τὰ δ' έργα αυτών ήρωικά.

Επειδή λοιπόν τὰ τότε τῶν ανθρώπων γένη δέν ήσαν ελεύ-
θερα, ώς τοιαύτα δ' ελευθέρως νά πράξωσι δέν ήδύναντο, άπε-
δίδοντο τὰ γεγονότα τὰς υπέρ αυτὰ και έπ' αυτὰ ενεργούσαις
δυνάμει· τὰ δ' άτομα τὰ υπέρ αυτὰς ανυψούμενα και διά
τοῦτο εξέχοντα υπέρ τῶν πολλῶν και νά πράξωσι και τῆς
καταστάσεως ταύτης τὰ γένη νά απαλλάξωσι και προαγάγω-
σιν ήδύναντο, και ώνομάζοντο δικκίως και εξυμνοῦντο ήρωες,
ώς δύνανται και εκ τῶν έπειτα ο Σωκράτης, ο Μέγας Α-
λέξανδρος, παράλληλα τρόπον τινά όντες εν τῇ παγκοσμίῳ
ιστορίᾳ φαινόμενα, και τινες άλλοι πρόδρομοι και αντιπρόσω-
ποι αρχῶν ανωτέρων και παραγωγικῶν μεγάλων έργων.

Εάν λοιπόν ή φιλοσοφία τῆς ιστορίας και εις τὸ παρελθόν
αποβλέπη και τὸ παρόν και τὸ μέλλον, απορείται πότερον δύ-
ναται τὸ μέλλον, ο προσρισμός τῶν εθνῶν νά γνωρισθῆ ή οὔ;
αν δέ δύνηται, ποία επιστήμη εμπορεῖ νά γνωρίσῃ αυτόν;
αν δέ ή φιλοσοφία, πότερον τὸ όλον ή μέρος μόνον δύναται
νά γνωρίσῃ.

Εάν δ' εκαστόν σύστημα μίαν και μόνην αυτου όψιν δει-
κνύη, εν και μόνον μέρος αυτου, γίνεται φανερόν ότι τὰ εθνη
οὔδέποτε κατά τύχην εις τοῦτο τὸ τέλος πορεύονται, αλλά
πάντοτε κατ' εποχάς υπό του φωτός τῆς φιλοσοφίας εις τοῦτο
όδηγούμενα

Και αν ήτο δυνατόν νά εύρεθῆ σύστημά τι δι' όλους τούς
αιώνας, ήθελε γνωρίσει τὸ ανθρωπίνον γένος τὸ όλόν αυτου τέ-
λος και πορευθῆ άπ' ευθείας εις αυτό. Διό καλώς λέγει ο Πλά-
των εν τῷ Γοργία ότι ή μὲν εμπειρία, ώ Πωλε, ποιει τὸν αιώ-
να ήμῶν πορεύεσθαι κατά τέχνην, ή δ' άπειρία κατά τύχην.

Επειδή λοιπόν τὰ εθνη πρός τι τέλος εγένοντο και εις τοῦτο
υπό του φωτός τῆς φιλοσοφίας κατ' εποχάς όδηγούμενά πο-
ρεύονται, δύναται νά έλπίσωσιν ότι θα έλθωσί ποτε εις αυτό;
Πολλά μένειναι αληθῶς τήν άπ' ευθείας πορείαν κωλύοντα,
είναι όμως αδύνατον όλως αυτήν νά καταστρέψωσι· διότι θα

ἦτο δυνατόν καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν πρόνοιαν νὰ καταστρέψωσιν. Ἀλλὰ καὶ δυνατόν τοῦτο ἂν ὑποτεθῆ, πάλιν ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἔστρεφε τὰ βλέμματα αὐτῆς εἰς ἀνωτέρους χώρους καὶ φροντίδος καὶ ἀγωνίας πλήρης θὰ ἐζήτει ἐκεῖ ἀσφάλειαν ἢ τοῦλάχιστον παρηγορίαν.

Ὅτι ὅμως τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ἀποδεικνύουσιν αἱ πολιτικαὶ καὶ κατὰ γινόμενα, αἱ ἐπαναστάσεις, ἡ καταστροφή τῶν μέσων ἐκείνων, τὰ ὅποια τὴν εἰς τοῦτο τὸ τέλος πορείαν τῶν ἐθνῶν κωλύουσι, καὶ αὕτη εἰσέτι ἢ ἐν τοῖς ἐραιπίοις ἔλλαμψις τοῦ σωτηρίου φωτὸς ἢ παρηγοροῦσα ταῦτα καὶ ἀσφαλίζουσα.

Πολλοὶ ἀληθῶς εἰς τὰ ἐκ τῆς παιδείσεως κακὰ ἀποβλέψαντες ἐθεώρησαν τὴν ἐπιστήμην αἰτίαν τῶν κακῶν, καὶ διὰ τοῦτο πρότερον τὴν καταστροφήν ὅλων τῶν εκπαιδευτικῶν καταστημάτων ὡς ἀχρήστων καὶ τῇ πολιτείᾳ ἐπιζημιῶν (1).

Ἡ παιδείσις εἶναι μὲν καταστρεπτικὴ, καταστρεπτικὴ ὅμως τῶν φθοροποιῶν καὶ διεφθαρμένων, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τὸ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει δωρηθέν· διότι, ἂν ἡ παιδείσις καταστραφῆ, καταστρέφεται τὸ κάλλιστον τῶν πρὸς τὸ τέλος μέσων, καὶ, ἴν' οὕτως εἵπωμεν, τὸ ποιοῦν τὸν ἄνθρωπον ὄντως ἄνθρωπον. Μόνον δὲ κατὰ τοῦτο αἱ ἐσφαλμέναι θεωρίαι εἶναι κατακριτέαι, ὅτι μετὰ τῶν κακῶν συγκαταστρέφουσι καὶ τὰ καλὰ. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐξ αὐτῶν τὰς ἐλλείψεις τῶν ἐποχῶν μαυθάνομεν καὶ τὰς πρὸς ἀναπλήρωσιν χρείας αὐτῶν, εἶναι ἀναγκαῖα, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν τούτων περιττὴν· διότι, ἀγνοουμένης μιᾶς, παραλείπεται ἐν μέρος τῆς γνώσεως τῆς νοητικῆς τοῦ ἀ. Ἀνθρωπίνου γένους πορείας.

Ἡ δὲ ἰδέα τῆς προνοίας, ἢ τοῦ προσρισμοῦ, οὐ μόνον δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον νόμιμον καθιστᾷ· διότι τὸ ἀνθρώπινον γένος δὲν βαδίζει τὴν πορείαν βίᾳ, τούτεστι πρὸς φύσιν, ἀλλὰ φύσει καὶ ἐλευθέρως, τούτεστιν οὐχὶ

(1) Ringsreis über den revolutionären Geist auf den Deutschen Universitäten, eine Rede. S. 16. κατακρίνει τὴν ἰδίαν ταύτην.

κατὰ δόκησιν καὶ αὐθαιρεσίαν, ἀλλὰ κατ' ἔλλογον καὶ διὰ τοῦτο νόμιμον ἐλευθερίαν, ἢ ἐν ἄλλοις λόγοις μετὰ βουλήσεως καὶ γνώσεως. Ὁ δ' ἄνθρωπος ἔχων τὸν λόγον καὶ γινώσκων τὸ τέλος, ἔστω καὶ μέρος τούτου μόνον, καὶ ἀντικαθιστῶν τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ πρὸς τὸν θεὸν σχέσιν, τουτέστιν ἐκπληρῶν τὸν νόμον, καθίσταται ὄντως ἐλεύθερος· ἐλευθερίαν δὲ λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν αὐθαιρεσίαν, ἀλλ' ἐλευθερίαν ἧς ἡ πρόνοια, ὁ λόγος, ἡγεῖται, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλευθερίαν ἀληθῆ.

Κατὰ τοῦτον λοιπὸν τὸν τρόπον συνδέεται ἡ τοῦ θεοῦ αἰτιότης μετὰ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίας καὶ ἡ ἐπιστήμη μετὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὔτε οἱ καταστρέφοντες ὡς ἀπλᾶ ἐργαλεῖα γινώσκουσι τὸ τέλος οὔτε οἱ τὴν κατὰστροφὴν θρηνοῦντες καὶ νὰ κωλύσωσι μὴ δυνάμενοι. Καὶ ἂν πολλοὶ τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς ἀγνοῶσιν, ὅπερ ἡ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς δεικνύει, πάντες ὅμως εἰς τὸ αὐτὸ τέλος ἐργάζονται. Οἱ δὲ κωκοβούλως τούτου παρεκτρεπόμενοι ἢ ἀναγκάζονται χάριν τῆς σωτηρίας αὐτῶν εἰς τοῦτο νὰ πορεύωνται ἢ ὡς ὑπὸ τῆς εἰμαρμένης χειροδέσμιοι εἰς τὸν κρημνὸν φερόμενοι καταστρέφονται.

Ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον γίνεται ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος τὸν προορισμὸν αὐτοῦ δὲν γινώσκει ὁμοῦ ὅλον, ἀλλὰ κατὰ μέρος, τουτέστι κατ' ἐποχάς, καὶ ἡ ἐμφάνισις νέας τινὸς ἐποχῆς ἀπαιθριάζει ὡσπερ σφοδρὸς ἄνεμος τὸν νεφώδη τοῦ μέλλοντος οὐρανὸν καὶ δεικνύει τοὺς ἀστέρας τῆς ἐποχῆς τοὺς ὀδηγοῦντας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ καλὰ καὶ σωτήρια.

Ἐὰν τὰ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς φιλοσοφικὰ συστήματα δεικνύωσι τὴν πορείαν τῶν κατ' αὐτὰς ἐθνῶν καὶ τὰ νεώτατα τὴν τῶν νεωτάτων, ἀποδείκνυται ἐντεῦθεν ἡ μεγίστη ἀνάγκη καὶ ὠφέλεια τῆς γνώσεως καὶ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας.

Ἄν δὲ ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῆ σύστημα τέλειον, σύστημα δι' ὅλους τοὺς αἰῶνας, τότε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γνωρισθῆ καὶ ὁ λοκλήρως ὁ προορισμὸς τῶν ἐθνῶν, τὸ καθ' αὐτὸ τέλος, καὶ τὰ ἐνθῆ ἠθελον εἰς τοῦτο ἐργάζεσθαι. Ὅτι ὅμως τὰ ἔθνη εἰς τοῦτο,